

Vzgoja in izobraževanje za vključujočo skupnost

Poročilo s Pedagoško-andragoških dnevov 2023

V januarju na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani tradicionalno organiziramo Pedagoško-andragoške dneve (PAD), ki so osrednji dogodek za naše alumne. Letošnja jubilejna 40. izvedba PAD je potekala v četrtek, 26. januarja, v ospredju pa so bili razmisleki, kako pripomoči h kakovostnejšemu in hitrejšemu uresničevanju vzgoje in izobraževanja za vključujočo skupnost.

Že drugič je izvedbo PAD pospremil tudi predkonferenčni dogodek – Študentski PAD (šPAD), ki je potekal 25. januarja, prav tako v prostorih Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. šPAD, ki ga v večjem delu tako v vsebinskem kot tudi v organizacijskem smislu pripravijo in izpeljejo študentke in študentje Oddelka za pedagogiko in andragogiko, je tokrat ponudil pester izbor različnih pedagoških in andragoških tematik. Prisluhnili smo lahko sedmim predstavitev magistrskih oziroma seminarskih nalog, ki smo jih zaokrožili z živahno diskusijo. Tudi letos smo šPAD sklenili z Doktorsko kavarno, ki jo je vodila dr. Andreja Hočevar.

Osrednji dogodek PAD je tokrat povezal številne strokovnjake, ki se z vzgojo in izobraževanjem za vključujočo skupnost ukvarjajo na nekaterih ključnih ustanovah, ki delujejo na nacionalni ravni, kot tudi veliko strokovnih delavcev, ki se s tovrstnimi izzivi srečujejo v praksi. PAD sta, kot že tradicionalno, odprli dekanja dr. Mojca Brezar Schlamberger in predstojnica oddelka dr. Klara Skubic Ermenc. Uvodnima nagovoroma so sledila tri plenarna predavanja, tem pa so vzporedno sledile še tri diskusijske delavnice. Srečanje smo sklenili z okroglo mizo, v okviru katere smo v ospredje postavili glavne poudarke posameznih diskusijskih skupin in iskali odgovore na vprašanja, ki so se nam postavljala skozi celoten dan.

Prvo plenarno predavanje z naslovom *Nevidno delo in učenje v procesu vstopanja v poklic in vključevanja na trg dela v dejavnosti vzgoje in izobraževanja ter socialnega varstva* je imela dr. Barbara Samaluk. Uvodoma nam je predavateljica predstavila izsledke kvalitativne raziskave, ki je potekala v letih od 2017 do 2020 in se je osredotočala na proces prehoda iz izobraževanja na trg dela znotraj nacionalno reguliranih dejavnosti vzgoje in izobraževanja ter socialnega varstva. Za obdobje trajanja raziskave je bil značilen otežen prehod na trg dela, saj so v tistem času zaznali izpad pripravnštva. Raziskava je razkrila, da so bili prehodi iz izobraževanja na trg dela dolgotrajni in zaznamovani s prekarizacijo, nevidnim delom,

tranzicijskim učenjem in številnimi tveganji. Otežen, nejasen in pogosto nestabilen prehod na trg dela pa je onemogočal tudi načrtovanje karijerne in življenjske poti, povzročal je naključno usmerjanje v poklic na podlagi prekarjih okoliščin in trenutno dostopnih vstopnih zaposlitev ter poglobljajal razredne zaostanke in interseksijske neenakosti. Ob koncu predavanja je predavateljica predstavila priporočila, med katerimi je še posebej poudarila pomembnost zagotavljanja trajno integralnega financiranja pripravništva, izboljšanja informiranosti novih generacij in delodajalcev o pravih vstopanja in obstoječih vstopnih shemah ter okrepitve izobraževanja in svetovanja na prehodih, da bodo posamezniki kos izzivom vse bolj prožnega, prekarnega in transnacionalnega trga dela.

Prvemu nekoliko bolj andragoško orientiranemu prispevku je sledilo predavanje dr. Klare Skubic Ermenc pod naslovom *Vključevanje učencev priseljencev v šolo: vloga države, šole, strokovnih delavcev in univerz*. Predavateljica je najprej poudarila pomembnost inkluzivno zasnovanega izobraževanja, ki upošteva načelo medkulturnosti, kar se kaže na sistemski, kulturni, didaktično-organizacijski, odnosni ravni in na ravni izobraževanja strokovnih delavcev. V nadaljevanju je predstavila izbrane izzive udejanjanja medkulturne vzgoje in izobraževanja v Sloveniji. Kot prvega izmed izzivov je navedla *ohranjanje primerljivih standardov znanja in upoštevanje načela visokih pričakovanj ob hkratnem zagotavljanju intenzivnih oblik učne pomoči*. V okviru tega je poudarila, da imajo pričakovanja učiteljev velik vpliv na učno uspešnost učencev in da na ta pričakovanja močno vplivajo stališča strokovnih delavcev do učencev, ki ne sodijo v isto kulturno ali socialno skupino. Poleg pozitivne naravnosti strokovnih delavcev do tovrstnih ranljivih skupin pa imajo pri ohranjanju kakovostnih dosežkov učencev priseljencev pomembno vlogo tudi različne prilagoditve, kot so na primer priprava individualnega načrta aktivnosti, individualno tutorstvo, sistemske prilagoditve na ravni ocenjevanja znanja priseljencev. Kot drugi izziv je predavateljica nasloвила *vzpostavljanje ustreznih pogojev za učenje slovenščine in način vključevanja učencev priseljencev v pouk*, kjer je v ospredje postavila nekatere sistemske in organizacijsko-izvedbene rešitve, ki so pri nas že uveljavljene (na primer dodatno mesto učitelja, ki izvaja dodatne ure slovenščine za učence priseljence, učni načrti za začetni pouk slovenščine, obvezni tečaji slovenščine), a hkrati opozorila, da ukrepi še vedno ne zapolnjujejo vrzeli v znanju slovenščine in posledično otežujejo vključevanje učencev priseljencev v pouk. Kot zadnji izziv pa je obravnavala *vzpostavljanje ustreznega načina vključevanja drugih materinščin v pouk v kontekstu evropske politike več- in raznojezičnosti*.

Sklepno plenarno predavanje pa sta imela gostujoča predavatelja dr. Špela Razpotnik s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani in dr. Matej Rovšek, ravnatelj Centra Janeza Levca Ljubljana. Svoje misli sta strnila pod naslovom predavanja *Inkluzija pomeni konceptualno preobrazbo šole*. Predavateljica je uvodoma poudarila pomembnost premisleka o inkluziji kot glavnem toku razvoja vzgoje in izobraževanja. V šolskem prostoru je namreč opaziti trend naraščanja števila otrok, ki imajo dodatno strokovno pomoč, vse več učencev se šola na domu, pogostejši so tudi odlogi šolanja ter predvsem po obdobju dolgotrajnega zaprtja šol v času covid-19 tudi naraščujoče število najrazličnejših psihosocialnih stisk mla-

dih. Ob tem je poudarila vlogo šole, ki ponuja prostor srečevanja najrazličnejših posameznikov, pri čemer bi moral eden od pomembnejših ciljev šole postati tudi razvijanje (pro)socialnosti v kontekstu učenja sobivanja in sodelovanja. V drugem delu predavanja je dr. Rovšek poskušal odgovoriti na vprašanje, zakaj inkluzija v našem šolskem sistemu ne zaživi. Poudaril je, da ima inkluzija pozitivne učinke na celoten družbeni sistem in da je hkrati tudi pomembno merilo pravičnosti šolskega sistema. Ob koncu je v ospredje postavil dve področji, ki sta poleg izobraževalnih politik in zakonodaje najbolj povezani z inkluzivnim izobraževanjem na ravni osnovne šole, to sta *kurikulum in poučevanje ter ocenjevanje in napredovanje*.

Po plenarnih predavanjih so se udeleženci PAD razdelili v tri diskusijske skupine. Prvo skupino z naslovom *Ko pride do samomora v vzgojno-izobraževalni organizaciji – kako ravnati* sta moderirali svetovalna delavka z Gimnazije Bežigrad Ajda Erjavec in dr. Petra Gregorčič Mrvar. Moderatoriki sta predstavili *Smernice za postvincijo v šoli ob samomoru učenca ali dijaka* (2021), ki so nastale pod okriljem programa MIRA – Nacionalnega programa duševnega zdravja, ki deluje v okviru Nacionalnega inštituta za javno zdravje. Prek konkretne izkušnje samomora dijakinje, s katero je bila soočena ena od moderatorik diskusije, sta opisali potek postvincijskih aktivnosti v šoli po posameznih dnevih. Pri tem sta še posebej poudarili pomembnost ustreznega odzivanja tik po samomoru, saj je treba na soočenje s tem dogodkom v prvi vrsti pripraviti kolektiv. Med drugim smo skozi diskusijo iskali odgovore na vprašanja, kako ravnati v primeru, ko ima otrok samomorilne misli, na katere znake moramo biti pozorni ter kako na tem področju v šolskem prostoru delovati preventivno. Ob rasti števila samomorov pri nas v zadnjem času in ob dejstvu, da se starostna meja vsako leto znižuje, so predstavljene smernice pomemben dokument, ki nam ob krizni situaciji omogoča refleksijo znotraj strokovnega okvira. Diskusijsko delavnico smo sklenili z mislijo, da je pomembno, da imamo v šolskem prostoru pripravljene različne krizne scenarije, ki so nam v pomoč v različnih situacijah, ki zahtevajo hitro odzivanje v pogosto precej čustveno stresnih okoliščinah.

V drugi diskusijski skupini z naslovom *Inkluzija v poklicnem in strokovnem izobraževanju* so dr. Katja Jeznik, Darja Štirn, Barbara Bauman in Nina Kristl predstavile nekatere rezultate raziskave o inkluzivni naravnosti poklicnih in strokovnih šol, ki je bila spomladi 2022 izvedena pod okriljem Centra RS za poklicno izobraževanje. Namen raziskave je bil posnetek stanja o uresničevanju inkluzije ob upoštevanju večdimenzionalnega modela pravičnosti. Razprava je bila osredotočena na razumevanje redistributivne in relacionalne dimenzije pravičnosti. Udeleženci so se strinjali, da lahko redistributivna pravičnost pomeni podporo posameznikovi vključenosti, hkrati pa lahko ukrepi pozitivne diskriminacije vodijo k večji stigmatizaciji pogosto izključenih. Udeleženci so se strinjali tudi o tem, da je odnosna raven v šolskem sistemu tradicionalno zapostavljena in raziskovalno manj zanimiva, čeprav zelo pomembna. Diskusijska skupina se je sklenila s predstavitvijo temeljnih korakov, ki so načrtovani na ravni Centra RS za poklicno izobraževanje in bodo vodili v pripravo orodja za samoevalvacijo šol. A če želimo na tem področju doseči resne premike, bo moral Center RS za poklicno izobraževanje to orodje dopolniti z ustreznimi procesno naravnanimi usposabljanji za pedagoške delavce.

Tretjo diskusijsko skupino z naslovom *Izzivi inkluzije za odrasle s posebnimi potrebami* so moderirale dr. Petra Javrh z Andragoškega centra Slovenije, dr. Metka Novak s Centra za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič – CUDV Draga, Ida Srebotnik iz Andragoškega društva Slovenije in Maja Povše z Univerzitetnega rehabilitacijskega inštituta Republike Slovenije – Soča. Dr. Metka Novak je najprej spregovorila o pomenu in uresničevanju inkluzije odraslih oseb s posebnimi potrebami ter predstavila primere dobre prakse in projektne delo. Poleg nje se je predstavil tudi Blaž Pirman, uporabnik storitev CUDV Draga iz Bivalne enote Vodnikova cesta. Kot je poudarila dr. Metka Novak, so najboljši promotorji sprememb in vključevanja kar odrasli s posebnimi potrebami sami, ob tem pa opozorila na nujne izboljšave na področju dela z odraslimi s posebnimi potrebami (ureditev ustreznih normativov, skrb za boljšo usposobljenost učiteljev ...). Za tem je Ida Srebotnik predstavila znanstveno monografijo *Izzivi inkluzije pri vseživljenjskem učenju in izobraževanju odraslih s posebnimi potrebami*, ki jo je izdalo Andragoško društvo Slovenije. Rezultati raziskave za znanstveno monografijo so pokazali, da premalo vemo o dodatnih vsebinah in pristopih, o tem, kakšne so posebnosti odraslih udeležencev s posebnimi potrebami ter katere metode in prilagoditve potrebujejo, da se lahko uspešno vključijo v vseživljenjsko učenje in izobraževanje. Dr. Petra Javrh je govorila o vzvodih motivacije za inkluzijo odraslih oseb s posebnimi potrebami. V ospredje je postavila pomembno vlogo svojcev pri vključevanju odraslih oseb s posebnimi potrebami v vseživljenjsko učenje in izobraževanje ter poudarila pomen upoštevanja zunanjih dejavnikov in objektivnih ovir v okolju. Maja Povše je v nadaljevanju predstavila konkreten program za svojce, ki ga izvajajo na nevrološkem oddelku URI Soča. Poudarila je, da bi potrebovali več individualne (psihološke) pomoči, dobrodošle pa bi bile tudi številčnejše samopomočne skupine za svojce. Po omenjenih predstavitev je sledila diskusija, katere sklep je bil, da bi se morali strokovnjaki najprej sami bolje izobraziti o posebnostih učenja in izobraževanja odraslih oseb s posebnimi potrebami in da bi morali bolje spoznati tudi globlje razloge za ustreznost koncepta inkluzivnosti v izobraževalnem sistemu. Poudarjene so bile izkušnje, da dokler odrasla oseba biva in/ali se izobražuje v specializirani instituciji, je tam pogosto že poskrbljeno za inkluzijo, težava pa nastane, ko zapusti institucionalno okolje in se vrne v svojo lokalno skupnost, kjer se začnejo zapleti (na primer zaradi arhitekturnih ovir, nerazumevanja »sosedov«). Ugotovitve so pokazale, da so odrasli s posebnimi potrebami tudi nadarjeni in talentirani (na primer pri ročnih spretnostih, v glasbi, gledališču, slikanju), vendar so premalo vidni in nimajo dovolj možnosti za razvijanje svojih potencialov. Zato je v stroki pomembna posebna skrb za bolj sistematično vključevanje odraslih s posebnimi potrebami v vseživljenjsko učenje in izobraževanje, kar je njihova neodtujljiva pravica.

Letošnje PAD smo sklenili z okroglo mizo z naslovom *Vzgoja in izobraževanje za vključujočo skupnost*, ki jo je vodil dr. Robi Kroflič. Uvodoma so moderatorke diskusijskih skupin povzele glavne ugotovitve posamezne skupine, čemur so sledile še ključne misli uvodnih plenarnih predavanj, ki jih je izluščil moderator okrogle mize. V nadaljevanju so udeleženci razprave opozorili na upad ukvarjanja z inkluzijo, ki je opazen v zadnjih desetih letih, kar se kaže tudi v izrazito manjšem

številu strokovnih srečanj, ki so se v zadnjem obdobju posvečala tej problematiki. Poudarili so tudi, da svojih razmislekov o inkluziji ne smemo vezati samo na osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje, ampak da je treba narediti premik tudi na področje odraslih s posebnimi potrebami in njihove možnosti vključevanja v vseživljenjsko učenje in izobraževanje. Ob tem pa so poudarili tudi pretirano administrativno-birokratsko naravnost obravnave oseb s posebnimi potrebami v celotni vertikalni, kar nas vodi v papirnato inkluzijo. Ena od ključnih ugotovitev srečanja je bila, da imamo v našem prostoru že od vsega začetka razmisleka o inkluziji izrazito različna razumevanja, kaj je inkluzija in na kakšni vrednotni podlagi naj temelji. Ravno zaradi različnega pojmovanja koncepta so opozorili na pomembnost oblikovanja skupnega pedagoškega izhodišča, ki bi omogočalo, da inkluzija ne bo ostala samo geslo.

Znotraj vzgoje in izobraževanja za vključujočo skupnost torej ostaja nešteto izzivov, vprašanj in področij, potrebnih temeljitega premisleka. Glede na to, da se sistemu vzgoje in izobraževanja v Sloveniji v prihodnjih letih obeta obsežna kurikularna in sistemska prenova po celotni vertikalni, upamo, da ob tem ne bodo manjkali poglobljeni razmisleki o inkluziji. Le ob preišljenih sistemskih in kurikularnih podlagah bomo namreč lahko zagotovili ustrezne razmere za udejanjanje načel inkluzivne šole in družbe ter s tem poskrbeli za ustrezno vključevanje otrok, mladostnikov in odraslih oseb s posebnimi potrebami v učenje in izobraževanje. Šele ob teh predpostavkah bomo lahko govorili o inkluzivno naravni družbi, ki bo drugačnost razumevala v kontekstu različnosti vseh nas.

Nina Breznikar, dr. Monika Govekar Okoliš in dr. Katja Jeznik